

Helse- og omsorgsdepartementet

Oslo, 8.4.2022

Vår ref 125453/HS77

Innspill til arbeidet med folkehelsemeldingen

Arbeidsgiverforeningen Spekter takker for muligheten til å gi innspill til den kommende folkehelsemeldingen.

Arbeidsgiverforeningen Spekter organiserer store og viktige deler av spesialisthelsetjenesten, med bl.a. de offentlig eide helseforetakene og regionale helseforetak, private sykehus, virksomheter innen rehabilitering, private laboratorier og ortopediske verksteder. I tillegg organiserer Spekter betydelige deler av samferdselssektoren, kulturvirksomheter og flere studentsamskipnader.

Spekters medlemmer representerer ressurser som bidrar på ulike måter i folkehelsearbeidet i dag, og som har potensial til å bidra på nye måter.

Perspektivmeldingen viser tydelig at tilgangen på økonomiske og personellmessige ressurser fremover vil ha klare begrensninger. Samtidig øker gjennomsnittsalderen i befolkningen og behovene for helse- og omsorgstjenester som følge av det. Arbeidet for å sikre en god folkehelse er enda viktigere enn det tidligere har vært, for å bidra til å hindre at etterspørselen overstiger helse- og omsorgstjenestens kapasitet.

Forebygging og helsefremmende arbeid er det viktigste som kan gjøres for å unngå at helse- og omsorgstjenestene overbelastes.

Folkehelsearbeidet er i sin natur sektorovergripende og må gjøres på alle samfunnsområder. For Spekter er det særlig aktuelt å gi innspill om det som berører arbeidslivspolitikken og tiltak for å forebygge utenforskap. Vi vil også kommentere sammenhengen mellom kulturpolitikk og samferdselspolitikk og folkehelse.

Høy deltakelse i arbeidslivet gir god folkehelse

Deltakelse i utdanning og arbeid har stor betydning for den enkeltes helse og livskvalitet. I et folkehelseperspektiv kan betydningen av høy yrkesdeltakelse i befolkningen knapt overvurderes.

Helsedirektoratet og Arbeidsdirektoratet og anser at flere i arbeid er det viktigste svaret for den langsiktige utfordringen med å finansiere velferdssamfunnet¹.

I mars 2022 var 3,8 prosent av den yrkesaktive delen av befolkningen registrert som helt ledige av NAV. Selv om den registrerte arbeidsledigheten har kommet ned på et relativt lavt nivå, finnes det «lommer» av høyere ledighet blant utsatte grupper med ulike utfordringer. 610 000 personer, 18,5 prosent av alle i yrkesaktiv alder, sto i 2021 utenfor arbeid eller utdanning². Når utenforskapet blir varig, risikerer de som rammes å bli hengende etter i inntektsutviklingen.

I Meld. St. 32 (2020–2021) fremgår det at andelen med lavinntekt var i overkant av 30 prosent blant personer som ikke var yrkestilknyttet i årene 2016-2018, mens den var under to prosent blant personer med yrkestilknytning. I en analyse SSB gjorde i 2016 av Levekårsundersøkelsen, av sammenhengen mellom levekårsutfordringer og andre forhold, finner man en klar sammenheng mellom arbeidsledighet og levekårsutfordringer³. Oppvekst i lavinntektsfamilier gir også større risiko for dårligere skole- og utdanningsresultater og for arbeidsledighet⁴.

Spekter mener derfor tiltak som understøtter arbeidslinjen bør være et hovedgrep i folkehelsearbeidet, og at dette utdypes i den kommende folkehelsemeldingen. Spekter vil i den sammenhengen vise til strategien som Helsedirektoratet og Arbeids- og velferdsdirektoratet sammen utarbeidet i 2021, der det foreslås gode tiltak for å oppnå et bedre samarbeid mellom helsetjenestene og NAV.

Tidlig innsats mot utenforskap

Sannsynligheten for å havne i utenforskap legges ofte tidlig i livsløpet, og forebyggingsinnsatsen må derfor begynne tidlig. Blant annet viste Stoltenbergutvalget (NOU 2019:3) at kjønnsforskjellene i skolen og opplæringsløpet er betydelige og får konsekvenser for videre utdanning, arbeid, helse og familiesituasjon senere i livet. Spekter mener den kommende folkehelsemeldingen bør gi tydelige beskrivelser av hvilke roller skole, barnevern, sosialtjeneste, kulturliv og idrett kan ha i forebygging av utenforskap.

I høringsbrevet spørres det hvordan kommuner, frivillige, ideelle og private aktører kan bidra for å redusere sosiale ulikheter i helse. I arbeidet for å redusere utenforskap har flere private virksomheter som arbeider med både unge personer og voksne som av ulike grunner har falt ut videregående skole og arbeidsliv, vist gode resultater over tid.

¹ Strategi for fagfeltet Helse og Arbeid, Helsedirektoratet og Arbeids- og velferdsdirektoratet, IS-3023, desember 2021

² Arbeidskraftundersøkelsen, SSB.

³ Barstad, A. (2016). Opphopning av dårlige levekår: En analyse av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2013. SSB-rapporter 2016/32.

⁴ Hyggen, C., Brattbakk, I. & Borgeraas, E. M. (2018). Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier. En kunnskapsoppsummering, NOVA-rapport 11/2018

Et eksempel er tjenester rettet mot ungdom av den typen stiftelsen Ribo⁵ driver i Nordland, som NRKs-programmet «Helene sjekker inn» viste i april 2020. Dette og andre tilbud i andre deler av landet viser verdien brukerne og samfunnet kan få av at det finnes ulike typer av tjenesteleverandører på dette feltet.

For å utløse det fulle potensialet i samspillet mellom offentlige bestillere og ulike typer av tjenesteleverandører, bør handlingsrommet i anskaffelsesregelverket i større grad benyttes. En mulighet regelverket åpner for, er at bestillere og leverandører inngår i en prosess der de sammen utvikler løsninger, såkalte innovative anskaffelser.

Livet etter pandemien

I høringsbrevet ber regjeringen om innspill om hvordan samfunnsrettede tiltak kan innrettes for å fremme god psykisk helse og livskvalitet.

Etterslep og sekundærforebygging

Sykdom og skader som ikke behandles i tide kan medføre svekket helsetilstand og økt behov for helsetjenester. Behandling i tide er derfor viktig for pasienten, men også for helsetjenesten for å unngå overbelastninger som kunne ha vært avverget. Tilgang til behandling og ventetider er viktig for å forebygge forverring eller følgeskader, og bør derfor sees som del av en sekundærforebyggende strategi og som sådan viktig i folkehelsearbeidet.

Pandemien medførte i en periode nedstengning og begrensning av mye elektiv behandling. Det finnes fortsatt et etterslep i form av pasienter som venter lenger enn ønsket på behandling. Gjennomsnittlig ventetid var i 2021 61 dager, mens målet var 50 dager.

Det er viktig at alle tilgjengelige ressurser tas i bruk for å nå ambisjonene om rask tilgang til behandling, også private og ideelle aktører. En riktig bruk av slike aktører kan bidra til at utsatte pasientavtaler kan tas igjen.

Barn, unge og studenter

Det er grunn til å anta at situasjonen for grupper med en allerede kjent risiko for varig utenforskap ikke har blitt enklere av pandemien. Det kan for eksempel gjelde grupper med problematikk knyttet til rus og psykiatri.

I tillegg skal man være oppmerksom på at nedstengning og sosial isolasjon har vært krevende for mange, kanskje særlig barn og unge. Betydningen for helsen av sosial kontakt og fysisk aktivitet er vel kjent, og det er grunn til å anta at mangel på fysisk og sosial aktivitet kan ha gitt svekket psykisk helse og livskvalitet.

⁵ <https://ribo.no/>

Sist publiserte tall fra den årlige helse- og trivselsundersøkelsen blant norske studenter, SHOT⁶, viser en trend i retning av at flere studenter melder om psykiske lidelser. I 2021 oppga 18 prosent av studentene å ha en psykisk lidelse, en økning fra 16 prosent i 2018. 19 prosent av studentene oppga i 2021 at de hadde søkt hjelp for psykiske plager, og antallet som rapporterer om selvsykdom og selvmordstanker betegnes som høyt. Disse tallene gir grunn til uro.

Som et ledd i folkehelsearbeidet bør det ligge en viktig oppgave i å fremskaffe fakta om hvorvidt de begrensede mulighetene for sosial utfoldelse har forverret helsetilstanden og gitt økt risiko for utenforskap blant for eksempel studenter, og hvilke tiltak som kan hjelpe. I dette arbeidet kan studentsamskipnadene være viktige ressurser.

Kulturlivets positive bidrag til folkehelsen

Vårt rike kunst- og kulturliv gir viktige arenaer for sosialt samvær og meningsfulle, berikende opplevelser. En stor del av disse arenaene har vært satt ut av spill under pandemien. Det er vanskelig å anslå hvilket tap det har medført for menneskers livskvalitet og for folkehelsen. Kunst- og kulturopplevelser viktige for livskvalitet og helse for mennesker i alle aldersgrupper, som Verdens helseorganisasjon har fastslått⁷. Slikt sett er det viktig å også se kulturpolitikken i sammenheng med folkehelsearbeidet. Pandemien har rammet kulturlivet hardt, og det er behov for ressurser og tiltak for å bringe aktiviteten til et ønsket nivå. Dette er viktig også i et folkehelseperspektiv, og Spekter ber derfor om at dette adresseres i folkehelsemeldingen.

Ny kunnskap og innovasjon

Rehabiliteringstjenestens verdi som sekundærforebygging

I høringsbrevet ber regjeringen om innspill om områder der det er særlig behov for mer kunnskap.

Spekter organiserer virksomheter innen spesialisert rehabilitering, både offentlig helseforetak og private. I en folkehelsestrategi er det viktig med kunnskap om potensialet god rehabilitering har for å forebygge forverring av helsetilstanden og følgeskader hos personer som allerede er rammet av sykdom eller skader, altså rehabiliteringens funksjon i en sekundærforebyggingsstrategi.

I 2020 utarbeidet Spekter med bistand fra Oslo Economics rapporten «Samfunnsøkonomisk verdi av rehabilitering». Rapporten viste at samfunnsøkonomisk nytte av rehabiliteringstjenester lar seg beregne og dokumentere, men også at det finnes store kunnskapshull på dette området. Rapporten pekte på et generelt behov for forskning på rehabilitering, og at det spesielt er behov for å synliggjøre samfunnsøkonomisk og helseøkonomisk verdi av rehabiliteringstjenester. Denne typen analyser gir grunnlag for å prioritere – både på tvers av helsetjenester og mellom ulike rehabiliteringstjenester.

⁶ <https://studenthelse.no/om-undersokelsen>

⁷ What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review (2019), World Health Organization.

En av konklusjonene i rapporten er at det er behov for tiltak for å stimulere til helseøkonomisk forskning for eksempel gjennom egne forskningsprogrammer. Spekter vil spille dette inn til arbeidet med folkehelsemeldingen.

Mangfold av aktører og helsenæring

Regjeringen spør også i høringsbrevet hvordan det offentlige kan stimulere til innovative løsninger som kan bidra til å løse utfordringene innenfor folkehelseområdet og samtidig gi verdiskaping i norsk økonomi.

Det finnes stor innovasjonskraft i den offentlige helsetjenesten, men den kan bli enda større om man får til et samspill også med andre aktører. Spekter mener helsetjenestens og velferdsstatens utfordringer bør møtes med en bred mobilisering av alle som kan levere gode og effektive helse- og velferdstjenester. Et mangfold av aktører, ideell, kommersielle og offentlige, som driver på ulike forutsetninger, gir gode forutsetninger for innovasjon, utveksling av erfaringer og felles læring. Når tjenestene skapes og leveres av et slikt mangfold av aktører, blir det samlede resultatet for pasienter, brukere og samfunn større enn summen av hva de tre leverandørkategoriene hver for seg skaper.

Særlig interessant vil det være om offentlige og private aktører i større grad kan arbeide sammen om å utvikle løsninger, gjennom for eksempel innovative anskaffelser og andre måter å utnytte potensialet i anskaffelsesregelverket.

Et utgangspunkt for Stortingsmelding 18 (2018–2019) 2019, «Helsenæringen — Sammen om verdiskaping og bedre tjenester», var at helse- og omsorgstjenestene kan ha mye å tjene på et bedre samarbeid med næringslivet og dra nytte av innovasjonskraften, kompetansen og ressursene som finnes i norske bedrifter i å nå helsepolitiske mål om å skape pasientens helse- og omsorgstjeneste. Meldingen har i liten blitt fulgt opp, men Spekter mener arbeidet med folkehelsemeldingen bør gi anledning til å søke tilnærminger inspirert av samme grunntanke.

Samferdsel og folkehelsen

Samferdselspolitikken er viktig for folkehelsen, ved at den kan bidra til økt hverdagsaktivitet – eller redusert fysisk aktivitet, alt etter hvilke transportformer som prioriteres. Spekter mener det er viktig at denne sammenhengen berøres i folkehelsemeldingen.

Overgang fra privatbil til sykkel og gange gir økt fysisk aktivitet, noe som bedrer både fysisk og psykisk helse. Overgang fra privatbil til kollektivtrafikk gir også økt fysisk aktivitet, fordi folk da går/sykler til og fra holdeplassen i stedet for å bruke bilen fra dør til dør. Gåturen til og fra holdeplassen kan f.eks. utgjøre to av de tre minimum anbefalte enkeltøkter på 10 minutter moderat fysisk aktivitet pr dag. Overgang fra privatbil til kollektivtrafikk, sykkel og gange gir også bedre lokal luftkvalitet og mindre støy, og dermed bedret folkehelse.

Målet om at all vekst i persontrafikken i storbyområdene skal tas med kollektivtrafikk, sykkel og gange (nullvekstmålet for personbiltrafikk i storbyområdene), er derfor ikke bare viktig for bedre

miljø, redusert trengsel, trafiksikkerhet og reduserte utbyggingskostnader i samferdselssektoren. Det er også viktig for folkehelsen.

Omlegging til nullutslippskjøretøy (for både privatbiler og tunge kjøretøy) gir i tillegg til reduserte klimagassutslipp også bedre lokal luftkvalitet og mindre støy, og dermed bedret folkehelse. Det er derfor viktig at innsatsen her fortsetter. Særlig for tunge kjøretøy trengs det forsterket innsats for å øke overgangen til nullutslippskjøretøy.

Spekter håper med dette å ha gitt innspill til nytte for arbeidet med folkehelsemeldingen, og ser frem til meldingen når den kommer. Vi og våre medlemmer står til disposisjon hvis Helse- og omsorgsdepartementet ønsker noe utdypet eller nærmere dialog i arbeidet videre.

Med vennlig hilsen

Arbeidsgiverforeningen Spekter